

SPOŁECZNOŚĆ ŻYDOWSKA W SŁOMNIKACH

Przez długi czas Słomniki, jako miasto należące do dóbr zakonnych, posiadały przywilej *De non tolerandis Iudaeis*, należały więc do miast, w których Żydzi nie mogli się osiedlać, choć już w poł. XVI wieku można znaleźć wzmianki obecności przedstawicieli religii mojżeszowej w mieście Zapewne chodzi tu jednakże o krótkotrwały pobyt.

Spotkać się można również z hipotezą, iż w 1758 roku w Słomnikach były dwa domy żydowskie, zamieszkałe przez 8 osób, a do końca wieku przybyła tam jeszcze jedna rodzina. Wiadomo, iż jedną z nich była rodzina Lublinerów, których dom znajdował się na tzw. Zamościu, czyli już za rogatkami miasta. Trudno to jednoznacznie określić, bowiem w czasie spisu ludności żydowskiej z lat 1790-1792 władze Słomnik nie przekazały danych dotyczących liczby Żydów na terenie miasta, figurują więc jako miasto, w którym brak rzeczonoego osadnictwa. Natomiast w położonej nieopodal wsi Słomniczki, należącej do parafii Słomniki i stanowiącej dobra królewskie, w browarze dworskim mieszkał wraz z rodziną Marek Szymonowicz, dwóch żonatych służących oraz owdowiała służąca; karczmę arendował Lewek Szymonowicz z żoną oraz trzema synami, natomiast w chałupie dworskiej mieszkał Jakob Szymonowicz, również członek rodziny. W sumie w Słomniczkach mieszkało w 1791 roku 21 osób wyznania mojżeszowego. Rok później było ich już 24, ponieważ rodziny powiększyły się, a w browarze zatrudniono jeszcze jednego służącego.

Możliwość swobodnego osiedlania się w Słomnikach przyniósł Żydom dopiero akt emancypacyjny cara Aleksandra II z 1863 roku. Chętnie skorzystali oni z nowych możliwości i wkrótce stanowili znaczną część społeczności miasta. Podobnie jak we wszystkich miastach i miasteczkach za ziemiach polskich, tak i w Słomnikach podstawę utrzymania stanowił dla Żydów handel, zarówno większy, wykraczający daleko poza teren województwa, jak i ten zupełnie drobny. Na konkurencję w interesach nakładały się różnice wyznaniowo-obyczajowe. Oliwy do ognia dolewało duchowieństwo, przestrzegając przed szkodliwością napojów serwowanych w karczmach. Jako że najczęściej arendarzami byli Żydzi, w umysłach prostych ludzi, nie aż tak chętnych do walki z pijaństwem jak duszpasterze, walka z pijaństwem przekształcała się w walkę z Żydami.

Kiedy w 1877 roku delegacja żydowska domagała się surowego ukarania chłopca stojącego przed sądem z powodu zabicia Żyda, sąsiad oskarżonego zbagatelizował krwawe wydarzenie,

twierdząc iż „pono w Zydzie nie ma dusy, ino para”, więc nie godzi się karać tak jak za „innego cłeka”

Żydzi słomniccy należeli do kahału w Wodzisławiu, osobną gminę utworzyli dopiero z początkiem XX wieku. Pod koniec I wojny światowej urząd rabina pełnił J. Moses Haberland. Mimo podnoszonych haseł emancypacyjnych oraz zrównania wobec prawa wyznawców różnych religii, okres międzywojenny stał się czasem narastających nastrojów antyżydowskich, spowodowanych głównie kryzysem gospodarczym. Także dla Żydów słomnickich był to trudny czas. Wielu opuściło rodzinne strony, podejmując pracę w większych miastach. W 1926 roku, w wyniku pożaru, uległ uszkodzeniu dom modlitwy, który udało się odbudować dopiero po czterech latach

Położoną przy głównej drodze (ul. Krakowska 23) słomnicką synagogę może bez trudu zauważyć każdy wjeżdżający do Słomnik od strony Krakowa. Zbudowana prawdopodobnie w 1920 roku, miała wielorakie funkcje, stanowiąc centrum życia żydowskiego w Słomnikach nie tylko poprzez swoją podstawową funkcję domu modlitwy. Służyła bowiem także jako siedziba kahału, religijnych szkół dla dziewcząt i chłopców oraz mykwy (ta ostatnia mieściła się w piwnicach). Po wojnie przez jakiś czas funkcjonowała jako kino, następnie magazyny. Obecnie od wielu lat jest opuszczona. Synagoga należy do Żydowskiej Gminy Wyznaniowej Krakowie.

Synagoga jest obszernym, otynkowanym budynkiem, dwupiętrowym, o wysokim przyziemiu, nakrytym dwuspadowym dachem. Do głównego wejścia, zamkniętego na metalowe drzwi typu magazynowego prowadzi kładka od strony ul. Krakowskiej. Drugie, boczne wejście znajduje się od ul. Sienkiewicza. Duże okna parteru są ażurowo zamurowane pustakami (podobnie jak boczne wejście). Przez jedyny ocalały, zakratowany otwór okienny (obok bocznego wejścia) zobaczyć można niewielkie, całkowicie zrujnowane i zagracone pomieszczenie. Frontowe, łukowate okna pierwszego piętra straszą powybijanymi szybami. Pozostałe musiały zostać zamurowane w ostatnich latach świetności budynku, pokryte są bowiem równomierną warstwą tynku.

Po obu stronach wejścia umieszczono tablice po hebrajsku i po polsku o następującej treści:

„Zawsze przed oczyma Cię miałem Boże”, Psalm 16,8.

Budynek ten mieścił bóżnicę żydowską, urząd gminy żydowskiej i religijną szkołę żydowską dla chłopców /cheder/ i dziewcząt /Bet Jakob/, w czerwcu 1942 zamknęły w tym miejscu niemieckie władze okupacyjne tysiąc Żydów: niemowlęta dzieci i mężczyzn przed wygnaniem do obozu śmierci w Bełżcu. Razem ze straconymi podczas wygnania i z wysłanymi na zagładę w sierpniu i październiku tego roku dosięgnął mord ludobójczy w Słomnikach 1 200 Żydów zamieszkałych i 800 powracających i uciekinierów. Błogosławiona ich pamięć i niezapomniana ich ofiara! Ta tablica pamiątkowa została poświęcona przez Związek Żydów Słomnickich w Izraelu w roku 1990”.

Do synagogi należy ogrodzona działka.

Cmentarz w Słomnikach założono w 1898 roku, na wschód od miasta, na działce przy polnej drodze stanowiącej przedłużenie ul. Niecałej, przecznicy ul. Krakowskiej, po przeciwnej stronie bóżnicy. Wskutek zniszczeń do dziś na cmentarzu nie zachowały się oryginalne nagrobki. W 1998 roku, dzięki współpracy Związku Żydów Słomniczan w Izraelu, Fundacji Rodziny Nissenbaumów oraz Urzędu Miejskiego w Słomnikach, cmentarz został uporządkowany i ogrodzony.

W centralnej części nekropolii ustawiono cztery pomniki z czarnego marmuru w kształcie wydłużonych macew, upamiętniające ofiary Holocaustu, które ufundował Związek Żydów Słomniczan.

Na pomnikach wyryto nazwiska 230 rodów żydowskich, które mieszkały w Słomnikach przed wojną.

Na pierwszym z nich znajduje się polsko – hebrajski napis: „Bł. P. rodów Żydów w Słomnikach ofiar ludobójczej okupacji niemieckiej 1942–1945 dwu tysięcy dzieci kobiet i mężczyzn zgładzonych w Słomnikach, w obozie śmierci w Bełżcu i w męczeńskich obozach koncentracyjnych. „Oby dusze ich żyły pośród żywych”.

Na innym pomniku – potężnym bloku skalnym, stojącym przy ogrodzeniu, prawdopodobnie w miejscu zbiorowej mogiły – umieszczono tablicę z napisem o treści: *"Pamięci Żydów wymordowanych przez hitlerowców w sierpniu 1942 r."*. Niestety przez większą część roku jest on nie tylko niedostępny, ale nawet niewidoczny, z powodu wysokiej, niekoszonej roślinności.

Przy synagodze był kiedyś drogowskaz wskazujący kierunek, obecnie oderwana tabliczka, oparta o drzwi, wskazuje mniej więcej właściwą stronę.

W 1903 roku Słomniki wyróżniały się w skali Małopolski jako jedna z miejscowości o znaczniejszej liczbie chederów, znajdowało się ich bowiem tutaj siedem. W 1912 roku rozpoczęła działalność szkoła żydowska, w której nauczanie miało odbywać się według nowego, poprawiającego jakość edukacji programu. Po 1920 roku siedzibą chederu oraz szkoły dla dziewcząt Bet Jakow była synagoga.